

УДК 159.923.5

DOI <https://doi.org/10.26661/hst-2022-11-88-04>

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ ТА ПРОЦЕСУ ЇЇ АКТИВНОГО РОЗВИТКУ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

ЮЛІЯ, МАКЄШИНА¹
СВІТЛАНА, ЛИСЕНКО²
МАРИНА, САМОШКІНА³
АЛЛА, КРАВЧЕНКО⁴

Анотація

Актуальність дослідження формування особистості як цілісної системи та процесу активного розвитку засобами соціально-філософських наук свідчить про те, що сьогодні слід звернути увагу на своєрідний зв'язок між питанням про світ і питанням про суб'єкт. Наука має вести людину до самостійності, а відтак до свободи, щоб самосвідомо формувати власне життя. Самоактуалізація уявляється не тільки як зміцнення зв'язку зі своїм «Я» і задоволенням базових потреб, а у разі задоволення базових потреб людина прагне мотивувати ті цінності, які виходять за межі власного «Я». Основні системоутворюючі ознаки, характерні для всіх без винятку систем, у тому числі й особистості, – це емерджентність, ієрархічність, поліструктурність та принцип необхідного розмаїття елементів. Будь-яка особистість є системою і людині слід допомогти розкрити свої структурні компоненти, з яких складається її творчий креативний потенціал, а значить розглядати її цілісно. Особистість як цілісна система – це виявлення її потенціалу у цілісній площині правди, краси, зв'язку, пізнання, любові, креативності, творчості, комунікації, призначення, благоговіння та інших трансцендентних переживань, що глибоко уплелися у мереживо природи людини. Об'єктом дослідження є формування особистості як цілісної системи та процесу її активного розвитку. Предметом дослідження – вплив соціально-гуманітарних наук на формування особистості як цілісної системи та процесу її активного розвитку. Мета дослідження – теоретичні та практичні аспекти формування особистості як цілісної системи та процесу її активного розвитку у контексті соціально-філософських наук. Результат дослідження. Здійснено аналіз проблем формування особистості як процесу активного розвитку самого себе у контексті соціально-філософських наук. Розкрито умови формування людського капіталу у контексті соціально-філософських наук. Проаналізовано формування здорового людського життя та здорового способу особистості засобами нових технологій, що реалізуються у медицині та сприяють фізичній активності та здоровому способу життя. Викладання соціально-філософських дисциплін та дисципліни «Філософія спорту та здорового способу особистості» формують нове мислення, що має людину зробити здоровою і щасливою, а для цього вона повинна бути фізично активною, налаштованою на спортивні заняття, мати гарну фізичну форму, щоб реалізувати свій потенціал.

Ключові слова: соціально-філософські науки, цілісність особистості, самореалізація, людський капітал, філософія спорту та здорового способу особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Актуальність дослідження формування особистості як цілісної системи та процесу активного розвитку засобами соціально-філософських наук свідчить про те, що сьогодні слід звернути увагу на своєрідний зв'язок між питанням про світ і питанням про суб'єкт. Філософія вивчає ставлення людини у світі, її ставлення до довкілля, те, як вона орієнтується на життєвому шляху. Так, Мартенс і Шнедельбах розрізняють «філософію як науку», яка надає перевагу зв'язку з предметом, і «філософію як просвітництво», яка висуває на передній план ставлення суб'єкта до самого себе.

Як «чистий» тип «філософія як наука», а у нас говорять «філософія як свідомість» є філософією,

Corresponding author:

¹ Кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних наук, Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (Дніпро, Україна)
E-mail: makeshina50@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2879-2930>

² Кандидат філософських наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук, Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (Дніпро, Україна)
E-mail: lysenko630@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4222-7049>

³ Старший викладач кафедри соціально-гуманітарних наук, Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (Дніпро, Україна)
E-mail: samoshkina1940@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2527-8247>

⁴ Старший викладач кафедри соціально-гуманітарних наук, Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (Дніпро, Україна)
E-mail: alla.krav1972@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8596-7274>

яка перебуває цілком на боці предмета і намагається віднайти власну сутність, власні структури і закони, що визначають її. Те, що філософія у греків виникла як наука, означає не лише те, що вона, на відміну від міфів і міфологи, прагнула вже не просто розповісти історії, а й те що засобами понять намагалася репрезентувати загальне, необхідне і вічно-незмінне, що означає, що вона прагнула бути теорією тобто правдивим відображенням того, що є саме по собі, без суб'єктивного додатку.

Тому грецька філософія завжди мислить від предмету, а суб'єктивність того, хто пізнає, завжди інтерпретує як предмет. «Філософія як просвітництво» означає аналітичне, інтерпретаційне і пізнавальне звернення до того, хто філософує. Просвітництво від науки відрізняє саме цей зв'язок суб'єкта із самим собою. Тому просвітництво є більшим за проте сприйняття і накопичення інформації. Просвіченим є не той, хто все знає, а той, хто може встановити зв'язок між тим, що він знає, і самим собою, своїм саморозумінням і своїми практичними інтересами (Мартенс і Шнедельбах). Вони додають, що просвітництво означає, той, хто просвічується, завжди змінює самого себе, процес активної самозміни самого себе.

Цей зв'язок можна дослідити на матеріалі програмного тексту Нового часу І. Канта «Що таке Просвітництво?». Епоха Просвітництва захоплена емансипацією розуму, який усвідомив власну своєрідність і незалежність від будь-якого авторитету та авторитетних теорій, необхідність і вміння користуватися своїм власним розумом і свободою. Соціально-філософський аналіз особистості як цілісної системи свідчить, що в її основі системний аналіз і синтез складових цілісності, що виходять з структури, елементів системи, її властивостей та структурних компонентів системи, що свідчать про її цілісність.

Про це яскраво показав С. Кауфман у доробку «За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію», у якій виводить класичні уявлення на новий рівень пізнання. Суб'єкт конститує світ (Р. Декарт), а у трактуванні деяких сучасних дослідників запроваджене А. Маслоу поняття самоактуалізації постає індивідуалістичним та егоїстичним, адже однієї самоактуалізації замало (С. Кауфман, 2021).

Для І. Канта «Я» є засадничим поняттям пізнавальних можливостей і тому саме є непізнаним. Як чистий розум воно є чистою єдністю

свідомості. Фіхте радикалізував та абсолютизував Я, все виводив із Я і розумів світ як продукт духовної активності. Я усвідомлює саме себе, і як чиста самосвідомість воно діє, саме себе встановлює і себе визначає, покладає саме себе, тому воно є дієвим. Характером духу є діяльність. Я встановлюється як принцип і мислиться абсолютно і необмежено, воно є абсолютним знанням і чистим Я. Природа також покладена людиною як інтелектом, Я покладає собі природу як власне обмеження, як не-Я.

Наука має вести людину до самостійності, а відтак до свободи, самосвідомо формувати власне життя. Г. В. Ф. Гегель розробляв засади рефлексійної філософії (філософії суб'єкта), яка має передбачити Я, щоб воно могло рефлексувати щодо самого себе. Тому Гегель критикував Фіхте, який протиставляв Я, суб'єкт і об'єкт, так як їхня ідентичність є абсолютною вимогою. Тому саму суперечність Гегель зробив основною засадою філософії: роздвоєння і розірваність суб'єкта і об'єкта, яка у філософії постає в абстрактному визначенні природи і духу, тіла і душі (тіла і духу), у протиставленні індивіда та природи, індивідуального, приватного і публічного. Задача філософії споглядати розвиток духу, який має три ступені: свідомість, самосвідомість і розум. Свідомість і безпосереднім знанням, яке набуває характеру розумності, тому сучасність слід розуміти як знання, як результат роботи духу, як розум, що став дійсністю. Отже, ми намагалися проаналізувати формування особистості як цілісної системи та процесу активного розвитку засобами у контексті розвитку соціально-філософської думки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Серед дослідників, які дотично долучені до виявлення проблем особистості як процесу активної самозміни самого себе слід називати Альфереда Адлера, Джеймса Бюджентала, Шарлотти Бюлер, Артура Комбе, Віктора Франкла, Еріха Фромма, Юджина Джендліна, Карен Горні, Сідні Журара, Карл Роджерса Ентоні Сутіча.

Називаючи себе «третьою силою», ці діячі намагалися поєднати здобутки традиційних підходів і з'ясувати, що означає бути цілісною особистістю і як це усвідомлення проливає світло на змістовне життя. Вирішальним твором Просвітництва, маніфестом людського поступу

вважають «Енциклопедію наук, мистецтва і ремесла», в основі якої система, з якої все випливає, над якою працювало понад п'ятдесят авторів, зокрема Дідро, Д'аламбер, Вольтер, Кандильяк, Гольбах. Місце міфу посів дискурс раціональності, мислення як продукування цілісного, наукового устрою і поява фактичного знання із принципів як «вроджених ідей» як найвищої абстракції (Т. Адорно «Негативна діалектика»).

Для нас корисною є ідея Ф. Бекона, що перевага людини полягає у безсумнівному знанні; ідея про поступовий розвиток людського роду, яка є непохитною; про природу, яка є таємним учителем людства у прагненні людини досконало використовувати розум для формування природничо-наукового світогляду та власного самовдосконалення і самовизначення. Свобода, рівність, братерство були лозунгами XVIII сторіччя, який захопив усі царини життя, за пробудження суб'єкта заплатили ціною визнання влади, появи феномена інструментального розуму і системою панування насильства на засадах найвищої раціональності як усього ансамблю цілепокладань, технік і стратегій (М. Фуко «Наглядати і карати. Народження в'язниці»).

М. Фуко побачив у вірі у розум та сталий поступ сходинку до сучасних технік та наук владарювання, згідно якого влада і знання зазнають взаємовпливу, наслідки якого він простежив у різних царинах суспільного життя. У його творах знаходимо дотичні до нашого дослідження ідеї про увагу до тіла, яким маніпулювали, яке формували і дресировали, яке ставало вправним, спритним і сильнішим, що сприяло зміцненню тілесних сил для підвищення економічної корисності (М. Фуко). Раціональний дискурс Просвітництва здійснює поступове руйнування міфу.

Цікавою для нас є робота Петера Слотердайка «Критика цинічного розуму», який звернув увагу на те, що Просвітництво перетворило знання на фетиш, так як ніде вже немає істини. Найновіший проєкт критики Просвітництва, яке саме себе згубило, – це епоха постмодерну, в основі якої спроба ліквідувати раціональний дискурс та підірвати традиційні дискурсивні теорії, які слід «декодувати». Аргументаційно-діалектичному розвитку теорій представники постмодерну (Ж. Бодрійяр, Ф. Гватарі, Ж. Дельоз) протиставляють створення «потоків», «течій». Ж. Бодрійяр описав постмодерн як «величний процес утрати сенсу, який призвів до руйнування історії, референції і фіналізму», у резуль-

таті чого зникає віра в «істинний світ», зникає оригінал, якого вже немає, так як існують копії, нарративне (оповідальне) знання (історій, мовних ігор), на місці знання з'являються знаки. Через те, що знаки втрачають зв'язок із конкретним смислом, можливості для їхньої взаємозаміни стають необмеженими, і вони починають вільно циркулювати.

Центром аналізу особистості є психологія. У подальшому психологія як суто інтерпсихічна, індивідуалістична психологія, відірвана від інших людей і соціальних умов, не могла цього пояснити. Дескриптивний (описовий) підхід свідчить, що цілісна система особистості є безліччю елементів, і що властивості цієї множини визначаються сукупністю елементів та відносин між ними. А. Маслоу вже сам вбачав неабиякий парадокс у тому, що: як таке можливе, що стільки схильних до самоактуалізації людей мають яскраву особистість, реалізують свій потенціал, але самоактуалізація є тільки перехідною метою «до чогось», кроком до виходу за межі «Я». То й самоактуалізація уявляється не тільки як зміцнення зв'язку зі своїм «Я» і задоволенням базових потреб, а у разі задоволення базових потреб людина прагне іншого, мотивує ті цінності, які виходять за межі власного «Я». А. Маслоу працював на питанням комплексної психології та філософії природи людини й суспільства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Основні системоутворюючі ознаки, характерні для всіх без винятку систем, у тому числі й особистості – це емерджентність, ієрархічність, поліструктурність та принцип необхідного розмаїття елементів. По-перше, емерджентність (цілісність) системи полягає у тому, що основні частини системи не є взаємозамінними, і жодна окрема частина системи не може замінити її всю. По-друге, система, на відміну від простого набору елементів, має деяку нову якість, що визначає її як конкретну систему. По-третє, кожна частина (підсистема), будучи елементом системи, більша (має нові якості), ніж поза системою (Bilohur, Andriukaitiene, & Makieshyna, 2021).

Це найважливіша властивість систем, що називається емерджентністю, є основою аналізу будь-якої системи. Останнє означає, що, вилучаючи із системи хоч один елемент, ми змінюємо властивості й інформаційну структуру решти підсистем і цієї системи загалом, приводячи її руйнації.

Принцип необхідної різноманітності елементів, ієрархічність – властивість систем органічно включати в себе елементи і підсистеми, бути їх організованою цілісністю і в той же час входити складовою до інших систем, бути їх елементом або підсистемою. Тобто будь-яка особистість є системою і людині слід допомогти розкрити свої структурні компоненти, з яких складається творчий креативний потенціал особистості, а значить розглядати її цілісно.

Концентрація на дуже вузькому сегменті творчого процесу не дає можливості розкрити її повністю. Сьогодні дуже багато людей прагнуть трансцендентності, але без здорової інтеграції інших потреб, що шкодять їхньому повному потенціалу (Bilohur, Andriukaitiene, & Makieshyna, 2021). Для того, щоб уповні осягнути всі глибини людського потенціалу, потрібно інтегрувати широкий діапазон поглядів, адже надмірна концентрація на одному з них створює небезпеку викривленого уявлення про природу людини та її цілісність. Особистість як цілісна система – це виявлення її потенціалу у цілісній площині правди, краси, зв'язку, пізнання, любові, креативності, творчості, комунікації, призначення, благоговіння та інших трансцендентних переживань, що глибоко вплелися у мереживо природи людини (Bilohur, Andriukaitiene, & Makieshyna, 2021).

Мета дослідження – формування особистості як цілісної системи процесу активного розвитку у контексті соціально-філософських наук.

Завдання дослідження:

1. Дати аналіз проблем формування особистості як процесу активного розвитку самого себе у контексті соціально-філософських наук.
2. Формування людського капіталу у контексті соціально-філософських наук.
3. Формування здорового людського життя та здорового способу особистості у контексті соціально-філософських наук.

Методологія дослідження

В статті використовується нелінійна постмодерна методологія, в основі якої постмодерне мислення, що характеризує напрямок у гуманітарних науках, спрямований проти одноманітного системного мислення, звичного з часів Р. Декарта. Постмодерне мислення вже не вірить у можливість систематичного дискурсу, який охоплює і опановує всі види дискурсу. Натомість, пропагується радикальний плюралізм, у якому необхідно зберігати всі перспективи бачення і в якому немає

жодного визначеного центру. Цей плюралізм у сучасних індустріальних суспільствах посилюється завдяки впливу інформаційних технологій (відео, комп'ютерних), прискорився розпад єдиного дискурсу (Ліотар назвав його метадискурсом). Проте втрату єдності не слід сприймати песимістично, як це робили митці на початку минулого століття (Музиль, Краус, Гофманшталь, Шонберг, Брех, Вітгенштейн (Melnik, 2019)).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Формування особистості як процесу активної самозміни самого себе засобами соціально-філософських наук

Цілісність особистості допомагає людині зробити конкретні зміни у житті, наблизитися до повноти й трансценденції повсякденного існування. Але для того, щоб виявити свою цілісність, кожна особистість повинна заглянути у свій внутрішній світ, виявити своє дійсне «Я», надзвичайно пильно придивитися до виявлення всіх граней свого «Я», щоб уповні відчувати насиченість свого буття як цілісності існування. Нині ми маємо багато людей, хто відчувається глибоко нереалізованими у цьому хаотичному та розрізненому інформаційному світі: одні домагаються фінансової успішності, другі відчувають себе нещасливими і жадають сильнішого зв'язку з іншими і зі своїми собі подібними «Я», переживаючи глибоку невдоволеність своїм існуваннями. Не випадково Е. Фромм писав, що кожна особистість повинна регулювати і управляти своїм «мистецтвом життя», щоб стати повноцінним суб'єктом буття та оволодіти доповненою ієрархією потреб, про які говорив А. Маслоу (Punchenko O., Punchenko N., 2020).

Вона ґрунтується на останніх наукових дослідженнях і є тим корисним світом, який допомагає розібратися у своїх поведінкових моделях і зрозуміти, як теперішній спосіб життя заважає зростанню й трансцендентності. Отже, кожна особистість повинна прийняти себе і стати такою, якою справді хоче бути чи прагне до досягнення чогось, для чого глибоше осягнути закономірності власного характеру та сприяти пошуку шляху до найкращого втілення самих себе. Кожна людина повинна окреслити сама для себе кращі можливості для своєї самореалізації, тому що саме самоактуалізація – це лише одна компонента і один крок на шляху до здійснення цілісності особис-

тості як системи та нового уявлення про людину як креативно-творчу цілісність (Рижова, 2013).

Соціально-філософський аналіз особистості як нового уявлення про її цілісну систему включає і «психологію буття», яка у значній мірі включає підходи, засоби, механізми досягнення цілей:

1) цільові цінності – краса, правда, справедливість;

2) когнітивні процеси – ефективне сприйняття дійсності, новизна оцінки, інновації у власному житті;

3) цілі – найвища мета чи призначення;

4) ставлення до людей як до самоцілі, а не до засобів досягнення мети (Б-любов як вище виявлення любові до всього), що проливає світло на довершене та змістовне життя (Воронкова, 2014).

Вчені, які відносяться до «гуманістичної психології» роблять акцент на гуманістичних мотивах, як-от автентичність, усвідомлення, співчутливі соціальні дії, найсприятливіші для розвитку суспільні та екологічні умови, духовність, вихід за межі свого «Я», цілісність, прийняття невід'ємних труднощів і парадоксів людського буття. У парадигмі гуманістичної психології здоровою особистістю вважається така, що постійно прагне свободи, відповідальності, самоусвідомлення, сенсу, обов'язку, особистісного розвитку, зрілості, інтеграції та змін, тобто всього того «заради чого варто жити». (Nesterenko, Oleksenko, 2020).

Соціально-філософський аналіз особистості як нового уявлення про її цілісну систему відтворив наступні характеристики:

1) життєві сили – позитивне фізичне відчуття фізичного здоров'я та сил людини;

2) прийняття себе – позитивне ставлення до себе, почуття власної цінності та гідності;

3) більше позитивних емоцій – висока інтенсивність позитивних емоцій і настроїв у повсякденному житті;

4) особистісний розвиток – постійне прагнення розвитку й удосконалення, а не перебування у незмінному стані;

5) активна участь у житті – захоплення, зацікавленість й залученість у повсякденну діяльність і життя;

6) призначення й сенс життя – почуття значущості, цінності, гідності власного життя, чітке розуміння напрямку й сенсу своїх зусиль;

7) автономність – почуття незалежності й свободи під час ухвалення рішень, здатність протистояти тиску з боку суспільства;

8) задоволеність життям – позитивна й суб'єктивна оцінка свого життя;

9) контроль над середовищем – здатність адаптувати навколишнє середовище до своїх потреб і бажань, відчуття контролю над власним життям, відсутність пригніченості через повсякденні вимоги та зобов'язання;

10) майстерність – прочуття компетентності у процесі виконання складних завдань, продуктивності під час досягнення важливих цілей, поставлених перед собою;

11) трансцендентні переживання – благоговіння, стан потоку натхнення, вдячність у повсякденному житті (Nikitenko, Andriukaitiene, Puchenko, 2019).

Ще А. Маслоу говорив, що людина постійно перебуває у процесі становлення, її внутрішнє ядро складається з потенційних можливостей, а не з остаточного втілення, тому дозрівання людини – це тривалий процес, а розвиток – це раптове стрибкоподібне явище. Згідно з А. Маслоу, зростання особистості до стану цілісності – це два кроки вперед, один – назад. Не будемо тлумачити питання про те, що піраміду потреб сам А. Маслоу не створював, а створили його послідовники Т. Бріджман з колегами консультантами з управління, яка набула потім великої популярності у галузі організаційної поведінки. А. Маслоу зіграв більше роль натхненника досліджень у галузі менеджменту, ніж у її зв'язку з креативністю та прагненням спільного блага. (Стародубець, 2020).

Досвід показав, що точний порядок ієрархії А. Маслоу залежить від культури, людини та змінюється впродовж життя. Він стверджував, що всі потреби можна розбити на два основні класи:

1) дефіцитарні;

2) зростання, які слід інтегрувати, щоб домогтися цілісності. Самоактуалізація – це пізнання, любов і призначення, що сприяє цілісності особистості, а трансцендентність спирається на надійний фундамент захищеності і зростання, що дає змогу поставитися до свого «Я» з мудрістю і почуттям зв'язку з усім людством. Цілісність особистості – це те, чого можна досягнути, спосіб існування людини, здорове відкриття потреб, націлених на пошук свого власного вираження «Я». (Рижова, 2016).

2. Формування людського капіталу засобами соціально-гуманітарних дисциплін

Відповідно до визначення Світового банку, людський капітал включає знання, навички

та здоров'я, в які люди вкладають кошти, які вони акумулюють протягом свого життя, що дозволяє їм реалізувати свій потенціал та бути корисним суспільству. Інвестиції у покращення якості харчування, медичної допомоги, забезпечення доступу до якісної освіти, навчання професійних навичок та створення висококваліфікованих робочих місць сприяють розвитку людського капіталу, а цей розвиток є головною умовою для побудови більш креативно-творчого суспільства (Рижова, 2013).

Про важливість людського капіталу ще у XVIII ст. писав Адам Сміт: основний капітал складається не тільки з машин та знарядь праці, дохідних будівель та землі, але й з набутих та корисних здібностей усіх членів суспільства. Ці здібності не тільки належать тій людині, яка їх придбала, але й одночасно стають частиною багатства всього суспільства, до якого входить людина. У 1928 р. Артур Сесіл Пігу писав, що витрати на людський капітал слід розглядати як інвестиції з метою збільшення майбутнього прибутку, що вони у майбутньому приносять дохід (Кауфман, 2021).

У 1950–1960-ті рр. у дослідженнях, присвячених людському капіталу, відбулася революція, оскільки Г. Беккер як один із співавторів цієї революції по-новому подивився на ринок праці. Він припустив, що заробіток здебільшого вимірює те, скільки працівники вклали у свої навички та знання, які зростатимуть разом із сумою, вкладеною в освіту та навчання. Згідно даної інтерпретації «хороші робочі місця» – це робочі місця, які займають працівники, які інвестують у свій людський капітал. Революція у галузі людського капіталу ґрунтується на дослідженнях Т. Шульца, лауреата Нобелівської премії з економіки, та Дж. Мінцера, одного із засновників економіки праці. Так, до Шульца наголос робився на накопиченні фізичного капіталу, але він змістив фокус досліджень на інвестиції у навички та знання, які є критично важливими для когнітивного розвитку (Воронкова, 2015).

Освіта, яка служить культурному розвитку людей, робить їх компетентними і відповідальними громадянами, допомагаючи їм усвідомити цінності, яких вони дотримуються. Освіта може покращити здібності людей, які вони використовують у роботі та управлінні особистими справами. Найбільш відмінна риса сучасної економічної системи – це зростання людського капіталу, оскільки неможливо мати успішне сільське господарство та процвітаючу промисловість, не вкла-

даючи великих коштів у людей. Адже володіння навичками та знаннями, що мають економічну цінність, значною мірою є продуктом інвестицій, що пояснює перевагу технічно розвинених країн.

Накопичення людського капіталу призводить до індивідуального економічного зростання (збільшення доходу), зростання людського капіталу, що є умовою і наслідком зростання економіки. Людський капітал включає у собі як передачу наявних знань, так і формування нових знань, виступаючи джерелом інновацій і технічних змін, які приводять у рух всі чинники виробництва та забезпечують глобальне економічне зростання. Світовий банк з 2018 р. формує Індекс людського капіталу – міжкраїновий рейтинг, у якому у 2022 р. брали участь 83 країни, який свідчить, що для вимірювання людського капіталу велике значення має не лише навчання, а й набуття реальної кваліфікації. Індекс складається за трьома групами показників: 1) частка дітей; 2) кількісне охоплення освітою та її якість; 3) рівень здоров'я. Шкала індексу – від 0 до 1, згідно якої максимальний бал – у Сінгапурі – 0,88, мінімальний у Нігерії – 0,29 (Воронкова, Кивлюк, Нікітенко, Рижова б, 2017).

Людський капітал – найважливіший компонент глобального добробуту: на нього припадає майже дві третини 64% світового глобального багатства, яке оцінюється у \$1152 трлн, про що йдеться у звіті Світового банку 2021 року. З розвитком економіки частка людського капіталу у загальному багатстві збільшується, але в деяких країнах вона може і знижуватися. Це пов'язано зі старінням населення, повільним зростанням заробітної плати та іншими чинниками, наприклад, технологіями, що віддають перевагу виробничому капіталу (Bilohur, Andriukaitiene, & Makieshyuna, 2021). Знання і навички, якими володіють люди, дозволяють створювати вартість у глобальній економічній системі, але людський капітал визначається не лише тим, якою формальною освітою та навичками володіє людина, а й тим, як часто і наскільки ефективно вона їх використовує. Згодом якість людського капіталу може покращуватися, він може зростати за рахунок використання або знецінюватися через невикористання (Воронкова, Андрюкайтене, Кивлюк, Романенко, Рижова а, 2017).

Так, цінність людського капіталу виснажується через перерви у кар'єрі, наприклад, через тривале безробіття. На розвиток людського капіталу негативно може позначитися невідповідність

між освітою і необхідними на роботі навичками. Масштабні кризи завжди негативно впливають на людський капітал. Так, пандемія коронавірусу поставила під загрозу прогрес у формуванні людського капіталу, досягнутий протягом останнього десятиліття, що буде відбиватися на житті людей багато років. За оцінками експертів Світового банку, через закриття шкіл у період пандемії та відносно неефективності дистанційного навчання нинішні школярі ризикують втратити \$17 трлн своїх майбутніх заробітків (Nikitenko, 2020).

Пандемія COVID-19 та подальше прискорення впровадження цифрових технологій висвітлили проблеми, які перешкоджають розвитку людського капіталу: 1) невідповідність навичок; 2) брак талантів; 3) зростаюча невідповідність між стимулами та винагородами для працівників. У результаті країнам доведеться звернути особливу увагу на такі заходи, як підтримка програм перепідготовки та підвищення кваліфікації, оновлення навчальних програм, розширення можливостей системи охорони здоров'я, покращення інфраструктури для догляду за літніми людьми та дітьми, що є складовими напрямками розвитку концепції здорового суспільства (Voronkova, Cherep, Nikitenko, Andriukaitiene, 2019).

3. Формування здорового людського життя та здорового способу особистості

При викладанні дисципліни «Філософія спорту та здорового способу особистості» ми засвідчили, що теперішній час пришвидшує темпи змін у нашому світі. Якщо людина довше живе і працює на піку своїх можливостей, то вона відповідно робить найсуттєвіший внесок в інновації у галузі охорони здоров'я. Проте з часом здоров'я дає збої, що приводить до зношування нашого тіла, генетична нестабільність завдає нам шкоди та скорочує тривалість життя. Неправильні гени породжують хвороби на зразок раку, м'язової дистрофії та бічного аміотрофічного склерозу, що відбувається у зв'язку з нестабільністю геному та скорочення теломер, відмічають Діамандіс Пітер & Котлер Стівенс у роботі «Майбутнє ближче, ніж здається. Як технології змінюють бізнес, промисловість і наше життя» (Діамандіс & Котлер, 2021). Вчені довели, що коли ДНК дублюється, теломери стають коротшими і на певній стадії клітина переростає ділитись, у результаті чого людина стає менш захищеною від хвороб, так як відбуваються епігенетичні зміни. Так як зовнішній світ впливає на внутрішній, протягом життя, то оточуюче середовище

впливає на людину іноді не найкращим чином. Скажімо, контакти з канцерогенами можуть притупити ген, що стримує розвиток пухлин, які починають неконтрольовано рости, у результаті чого розвивається рак. Усередині клітини погоду роблять білки, вони трансформують «матеріали», відправляють сигнали, вмикають і вимикають різні процеси та підтримують структуру клітини та здоров'я людини, але з часом білки втрачають свою ефективність, організм їх утилізує.

На жаль, із віком ми іноді втрачаємо цю здатність до протеостазу, так як клітинний сміттяр страйкує, а люди страждають від токсичного звалища білків, що може стати причиною хвороб (наприклад, хвороби Альцгеймера). Відбувається збій розпізнавання поживних речовин, у той час як людському тілу потрібно близько 40 поживних речовин, щоб бути здоровим. Щоб усе працювало як належить, клітини повинні вміти їх розпізнавати й обробляти, але з віком ми втрачаємо цю здатність. Наприклад, одна з причин набору ваги полягає у тому, що з роками наш організм уже не перетравлює жир як слід. А це у свою чергу впливає на продукування інсуліну й може призвести до діабету. Мітохондріальна дисфункція та її роль в підтриманні життєдіяльності організму (Діамандіс, Котлер, 2021). Мітохондрії – це такі собі електростанції, які перетворюють кисень і їжу на енергію, дають нашим клітинам «паливо». Та з часом їхня продуктивність падає і як наслідок, з'являються вільні радикали – шкідлива форма кисню, що калічить ДНК і білки та спричинює багато хронічних захворювань, що пов'язані зі старінням.

Клітинне старіння. Під впливом стресових факторів клітини періодично «старішають», при цьому вони одночасно втрачають здатність до поділу й загибелі. Ці «клітини – зомбі» не можна прибрати з організму, вони накопичуються, заражають сусідні клітини та спричинюють справжній зомбі-апокаліпсис, послабляючи наш захист перед запаленнями. Виснаження стовбурних клітин. Із віком наш запас стовбурних клітин скорочується, іноді в десятки тисяч разів. Гірше того, ті, що лишаються, стають набагато менш активними. Це означає, що внутрішня система відновлення клітин та органів не може виконувати свою роботу. Зміна міжклітинного зв'язку.

Щоб організм працював як слід, між клітинами повинен існувати зв'язок. «Повідомлення» передаються через кров, імунну й ендокринну системи, тому з часом сигнали слабшають, деякі клітини не відповідають, а деякі перетворюються

на зомбі. Запалення, які вони викликають, блокують подальшу комунікацію. Такі повідомлення не доходять до адресата, і імунна система не може фіксувати хвороботворні організми. Проте медицина розвивається так стрімко завдяки технологіям експоненціального мислення, які здійснюють на наших очах революційні відкриття, що зманюють світ, які не можуть обійтися без синтезу ідей і технологій, які впливають на освіту, бізнес, промисловість і наше життя (Voronkova, Punchenko, Azhazha, 2020).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Люди ще не раз відкриватимуть для себе А. Маслоу, доки не досягнуть усього багатства його думок. Стандартне трактування ієрархії потреб у край неточно відбиває формулювання його теорії самоактуалізації особистості. Згідно з теорією А. Маслоу, людина здана досягти такого рівня самосвідомості, що піраміда потреб не чинитиме на неї тиску, як вважали раніше. Трансцендентність вчить, як реалізуватися у такий спосіб, щоб віддавати перевагу значно вищим, духовним цінностям, а не потребам власного егоїстичного «Я» і стати таким чином більш усвідомленим, реалізованим відчуючи себе частиною людства.

Самоактуалізація – це пізнання, любов і призначення, що сприяє цілісності особистості,

а трансцендентність спирається на надійний фундамент захищеності і зростання, що дає змогу поставитися до свого «Я» з мудрістю і почуттям зв'язку з усім людством. Цілісність особистості – це те, чого можна досягнути, спосіб існування людини, здорове відкриття потреб, націлених на пошук свого власного вираження «Я» (Cherap, Voronkova, Andriukaitiene, Nikitenko, 2020).

Концепція здорового суспільства культивує образ життя, що допоміг би людині покращувати життєвий тонус завдяки фізичній активності, бадьорість, дарувати задоволення, не перейматися своєю вагою, займатися спортом, адаптувати свій організм до нових умов довкілля, займатися фізичними вправами, які є лікувальними, допомагають боротися з захворюваннями, які сприяють здоров'ю та активному способу життя людини.

Викладання соціально-філософських дисциплін та дисципліни «Філософія спорту та здорового способу особистості» має сформувати нове мислення, що має людину зробити здоровою і щасливою, а для цього вона повинна бути фізично активною, налаштованою на спортивні заняття, що необхідно нашому організму, щоб тримати його у тонусі, спалювати калорії та робити здоровішими, щоб покращити фізичну форму та виправити поставу.

Список використаних джерел

Bilohur Vlada, Andriukaitiene Regina & MakieshynaYyuliia. Educational policy in the field of sport during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University, 2021. 7 (84). P. 65–74.

Воронкова В. Г. Концепции взаимосвязи человека, сознания, разума в контексте виртуально-информационного пространства. Philosophy and cosmology. Kyiv : ISPC, 2014 (vol. 14) С. 170–182.

Воронкова В. Г. The civil society as a paradigm, concept and social construct philosophical discourse. Philosophy and cosmology. Kyiv : ISPC, 2015. Vol.15. С. 198–215. URL: <http://ispcjournal.org/journals/2016/11.pdf>

Воронкова В, Андриякайтене Р., Кивлюк О., Романенко Т., Рижова И. Концептуализация smart-общества и smart-технологий в контексте развития современной цивилизации. Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos Tartautinė mokslinė-praktinė konferencija. 2017. С. 11–12.

Воронкова Валентина, Кивлюк Ольга, Нікітенко Віталіна, Рижова Ірина. Stem-освіта як фактор становлення і розвитку smart-суспільства. 2017. С. 23–246.

Voronkova Valentina, Cherap Alla, Nikitenko Vitalina, Andriukaitiene Regina. Conceptualization of digital reality expertise in conditions of stochastic insurance: nonlinear methodology. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia. National University, 2019. 2(79). P. 182–195.

Voronkova Valentyna, Punchenko Oleg, Azhazha Marina. Globalization and global governance in the fourth industrial revolution (industry 4.0). Humanities Studies. 2020. Випуск 4(81). С. 182–200.

Діамандіс Пітер & Котлер Стівенс. Майбутнє ближче, ніж здається. Як технології змінюють бізнес, промисловість і наше життя / пер. з англ. Дмитро Кожедуб. Київ : Лабораторія, 2021. 320 с.

Кауфман Скотт. За межами піраміди потреб. Новий погляд на самореалізацію / пер. з англ. Анна Марковська. Київ : Лабораторія, 2021, 400 с.

Nikitenko Vitalina. Evolution and further development of the real world in the conditions of technological changes in the context of socio-philosophical discourse. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia. National University, 2020. 4(81). P. 60–73.

Nikitenko Vitalina, Andriukaitiene Regina, Puchenko Oleg. Formation of sustainable digital economical concept: challenges, threats, priorities. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia. National University, 2019. 1(78). P. 140–153.

Melnik Victoria. Agile-management 3.0 concept as a factor of technological progress development in the digital society. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia. National University, 2019. 1(78). P. 130–139.

Nesterenko Olena, Oleksenko Roman. Social philosophical reflection of the individual legal education philosophy as the basis for the democratic society functioning. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia. National University, 2020. 4(81). P. 165–181.

Puchenko Oleg, Puchenko Natalia. Basic strategic technology of intellectual duality of humanity in information technology. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia. National University, 2019. 2 (79). P. 95–114.

Рижова І. С. Сутність і зміст дизайну. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2012. Випуск 51. С. 206–216.

Рижова І. С. Методи, принципи, підходи до аналізу дизайнерської культури як умови гармонізації відносин людини, природи, суспільства. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Випуск 66. С. 192–205.

Рижова І. С. Концепція розвитку дизайнерської творчості як специфічного способу самореалізації особистості і вільного освоєння світу. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. Випуск 55. С. 219–234.

Стародубець В. С. Саморозвиток особистості керівника як лідера інновацій в умовах системних змін. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia. National University, 2020. 6 (83). P. 181–197.

Cherep A., Voronkova V., Andriukaitiene R, Nikitenko V. The concept of creative digital technologies in the tourism business in the conditions of digitalization. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia. National University, 2020. 5 (82). P. 196–209.

References

Bilohur, Vlada, Andriukaitiene, Regina & Makieshyna, Yuliia (2021). Educational policy in the field of sport during the COVID-19 pandemic: challenges, threats, development trends. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University. 7 (84). 65–74.

Voronkova, V. H. (2014). Konceptii vzaimosvyazi cheloveka, soznaniya, razuma v kontekste virtual'no-informatsionnogo prostranstva. Philosophy and cosmology. Kyiv : ISPC, vol. 14. 170–182.

Voronkova, V. H. (2015). The civil society as a paradigm, concept and social construct philosophical discourse. Philosophy and cosmology. Kyiv : ISPC. Vol.15. 198–215. URL: <http://ispcjournal.org/journals/2016/11.pdf>

Voronkova, V, Andryukajtene, P., Kivlyuk, O., Romanenko, T. & Rizhova, I. (2017). Konceptualizatsiya smart-obshchestva i smart-tehnologij v kontekste razvitiya sovremennoj civilizatsii. Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos Tapatutinė mokslinė-praktinė konferencija. 11–12.

Voronkova, Valentina, Kivlyuk, Ol'ga, Nikitenko, Vitalina & Rizhova, Irina (2017). Stem-osvita yak faktor stanovlennya i rozvitku smart-suspil'stva. 23–24.

Voronkova, Valentina, Cherep, Alla, Nikitenko, Vitalina & Andriukaitiene, Regina (2019). Conceptualization of digital reality expertise in conditions of stochastic insurance: nonlinear methodology. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University. 2(79). P. 182–195.

Voronkova Valentyna, Puchenko Oleg, Azhazha Marina (2020). Globalization and global governance in the fourth industrial revolution (industry 4.0). Humanities Studies. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University. 2020. Випуск 4(81). С. 182–200

Diamandis Peter & Kotler Stivens (2021). Maibutnie blyzhche, nizh zdaietsia. Yak tekhnologii zminiuiut biznes, promyslovishtva i nashe zhyttia / per. z angl. Dmytro Kozhedub. Kyiv : Laboratoriia. 320 s.

Kaufman Skott (2021). Za mezhami piramidi potreb. Novij poglyad na samorealizatsiyu / per. z angl. Anna Markovs'ka. Kiiv: Laboratoriya. 400 s.

Nikitenko, Vitalina (2020). Evolution and further development of the real world in the conditions of technological changes in the context of socio-philosophical discourse. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University. 4(81). 60–73.

Nikitenko, Vitalina, Andriukaitiene, Regina & Puchenko, Oleg (2019). Formation of sustainable digital economical concept: challenges, threats, priorities. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University. 1(78). 140–153.

Melnik, Victoria (2019). Agile-management 3.0 concept as a factor of technological progress development in the digital society. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University*. 1(78). 130–139.

Nesterenko, Olena & Oleksenko, Roman (2020). Social philosophical reflection of the individual legal education philosophy as the basis for the democratic society functioning. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University*. 4(81). 165–181.

Punchenko, Oleg & Punchenko, Natalia (2019). Basic strategic technology of intellectual duality of humanity in information technology. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University*. 2 (79). 95–114.

Rizhova, I. S. (2012). *Sutnist' i zmist dizajnu. Gumanitarnij visnik Zaporiz'koï derzhavnoï inzhenernoï akademii*. Vipusk 51. 206–216.

Rizhova, I. S. *Metodi, principi, pidkhodi do analizu dizajners'koï kul'turi yak umovi garmonizacii vidnosin lyudini, prirodi, suspil'stva. Gumanitarnij visnik Zaporiz'koï derzhavnoï inzhenernoï akademii*. 2016. Vipusk 66. 192–205.

Rizhova, I. S. (2013). *Koncepciya rozvitku dizajners'koï tvorchosti yak specifichnogo sposobu samorealizacii osobistosti i vil'nogo osvoennya svitu. Gumanitarnij visnik Zaporiz'koï derzhavnoï inzhenernoï akademii*. Vipusk 55. 219–234.

Starodubec', V. S. (2020). *Samorozvitok osobistosti kerivnika yak lidera innovacij v umovakh sistemnikh zmin. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University*. 6 (83). 181–197.

Cherep, A., Voronkova, V., Andriukaitiene, R & Nikitenko, V. (2020). *The concept of creative digital technologies in the tourism business in the conditions of digitalization. Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University*. 5 (82). 196–209.

MAKIESHYNA, YULIIA – Candidate of Philosophic Sciences,
Associate Professor at Social and Humanitarian Sciences Department,
Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport (Dnipro, Ukraine)
E-mail: makeshina50@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2879-2930>

LYSENKO SVITLANA – Candidate of Philosophic Sciences,
Associate Professor at the Social and Humanitarian Sciences Department,
Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport (Dnipro, Ukraine) (Dnipro, Ukraine)
E-mail: lysenko630@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4222-7049>

SAMOSHKINA, MARYNA – Senior lecturer of Social-Humanitarian
Department Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport (Dnipro, Ukraine)
E-mail: samoshkina1940@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2527-8247>

KRAVCHENKO, ALLA – Senior lecturer of Social-Humanitarian Department
Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport (Dnipro, Ukraine)
E-mail: alla.krav1972@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8596-7274>

FORMATION OF PERSONALITY AS A WHOLE SYSTEM AND PROCESS OF ITS ACTIVE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND PHILOSOPHICAL SCIENCES

Abstract

The relevance of research a forming of personality as an integral system and process of active development testifies facilities of social and philosophical sciences that today it follows to pay attention to original connection between a question about the world and question about subject. The science of leading a man to his independence, to freedom, to form own life consciously. Self-actualization appears not only as strengthening of connection with my “I” and satisfaction of basic needs, and in case of satisfaction of basic needs, a person tries to motivate those values which is going beyond the limits of own “I”. The main system-forming features characteristic of all systems without exception, including personalities, –

it is an the emergability, the iracchness, a polystructural and the principle of the necessary diversity of elements. Any person is a system and a person should help to reveal their structural components, it consists of its creative potential, and thus consider it in whole. A personality as a whole system – it is the detection of its potential in an integral area of truth, a beauty, a communication, a knowledge, a love, a creativity, a communication, a mission, a reverence and other transcendental experiences, which are deeply embedded in the lace of human nature. The object of study is formation of personality as a whole system and the process of its active development. A subject of the research is the influence of social and humanitarian sciences on formation of personality as a whole system and its active development process. The purpose of study is theoretical and practical aspects of personal formation as a whole system and the process of its active development in the context of social and philosophical sciences. Research result. Analysis of problems of formation of personality as process of active development of itself in the context of social and philosophical sciences. Conditions of formation of human capital in the context of social and philosophical sciences are revealed. The formation of a healthy human life and a healthy way of personal means is analyzed, its is implemented in medicine and promote physical activity and healthy lifestyle. The teaching of social and philosophical disciplines and disciplines “Philosophy of sport and healthy lifestyle of personality”, is formed a new thinking that a person should make healthy and happy, and for this it should be physical activity and well-organized for sports classes, to have a good physical form to realize its potential.

Keywords: social and philosophical sciences, integrity of person, self-realization, human capital, philosophy of sport and healthy lifestyle of personality.

© The Author(s) 2022

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 15.03.2022

Accepted date 01.04.2022

Published date 15.04.2022

How to cite. Макешина Ю. В., Лисенко С. О., Самошкіна М. Г., Кравченко А. В. Формування особистості як цілісної системи та процесу її активного розвитку у контексті соціально-філософських наук. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporozhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2022. 11 (88). P. 37–47.

doi: <https://doi.org/10.26661/hst-2022-11-88-04>